

Rafał Brzejszczak • Piotr Papiernik

Materiały kamienne

Cały inwentarz zabytków kamiennych pozyskany podczas badań w Redczu Krukowym został przekazany do specjalistycznych analiz petrograficznych, które wykonane zostały przez dra Marcina Krystka z Muzeum Geologicznego im. Jana Ziomka na Wydziale Nauk o Ziemi Uniwersytetu Łódzkiego (w tym tomie).

Materiał kamienny obejmował kilkaset przedmiotów (ryc. 264), które ze względu na swoją frakcję nie mogły dostać się na stanowisko w inny sposób niż intencjonalny (M. Krystek w tym tomie). Część z nich bez wątplenia można wiązać z okresem neolitu. Do tej grupy zaliczyć trzeba między innymi pięć czopów wiertniczych (tablica 314:6–9) odkrytych w warstwach eksploracyjnych w obrębie odcinków 10, 80, 154, 221 i 257, a więc w ramach skupień materiałów KPL (por. P. Papiernik, R. Brzejszczak, w tym tomie). Świadczą one o wytwarzaniu na stanowisku w Redczu Krukowym toporów kamiennych, prawdopodobnie z lokalnego surowca narzutowego – amfibolitu. Tego typu odpady produkcyjne odkrywano stosunkowo często na stanowiskach neolitycznych, również z najbliższej okolicy (por. np. R. Grygiel 1976; 2008, ryc. 1457; M. Krystek, H. Młodecka, K. Polański, M. Szydłowski 2011). Podczas badań w Redczu Krukowym odkryto jedynie dwa okazy toporów, oba zachowane fragmentarycznie. Być może do tej kategorii zaliczyć trzeba także fragment ostrza pozyskanego z warstwy ornej w obrębie odcinka 300. Pierwszy z nich znaleziono w oraninie, w odcinku 53 (tablica 311:4) zachował się w formie ostrza oraz jednego boku, do około 2/3 długości. Średnica centralnie umieszczonego otworu wynosi około 27 mm. Opisywany czworościenny okaz wykonany został z dolerytu, lokalnego surowca narzutowego. Brak obucha nie pozwala przypisać go do konkretnego typu. Kolejny egzemplarz odkryto w warstwie ornej odcinka 158 (tablica 312:2). Zachowany fragment topora pozwala określić go jako formę czworościenną z tępo ściętym obuchem. Narzędzie miało około 7 cm szerokości i otwór o średnicy 25 mm. Także ten przedmiot został wykonany z dolerytu. Analogiczną formę odkryto np. w Wyszemborku, gm. Mrągowo (K. Januszek, 1999). Egzemplarz ten można zaliczyć do kategorii tzw. toporków roboczych (K. Jażdżewski 1936, s. 285). Tego typu narzędzia można wiązać z młodszymi fazami kultury pucharów lejkowatych, jednakże podobne formy rejestrowano także na stanowiskach kultury ceramiki sznurowej (K. Januszek 1999, s. 74) np. w Radomiu, pow. Obornicki (D. Prinke, A. Przybył 2005, tab. XIII:11). Domniemany fragment topora z odcinka 300 (tablica 314:4), wykonany jest z surowca lokalnego – amfibolitu. Szersza analiza jest niemożliwa ze względu na zły stan zachowania.

Z młodszą epoką kamienia wiązać należy także znaleziska kilku siekier kamiennych. Tego typu zabytki zostały odkryte głównie w warstwie ornej w obrębie odc. 27, 31, 48 (tablica 311:3), 228 (tablica 313:3) i 260, a także w pierwszej warstwie mechanicznej w odc. 228 (tablica 313:4). Wykonana przez dr Marcina Krystka analiza petrograficzna wykazała, że także w przypadku dwu narzędzi kamiennych z odcinka 90 warstwa IV i 145 warstwa III, można mówić o wykorzystywaniu ich jako siekiery. Egzemplarze odkryte w warstwie ornej w obrębie odcinków 31 (tablica 314:1) oraz 260 (tablica 314:2) to niewielkie, lekko asymetryczne i częściowo zniszczone narzędzia. Pierwsza z nich wykonana została z miejscowego surowca narzutowego – gabroidu. Druga natomiast wytworzona została z surowca poza miejscowego, z łupka aktynolitowo – tremolitowego. Analiza petrograficzna wykazała, że narzędzie to pierwotnie pełniło funkcję ciosłka a następnie, zapewne w wyniku uszkodzenia zostało przerobione na niewielką siekierkę. Tego typu przedmioty na Kujawach są charakterystyczne dla okresu wczesnego i środkowego neolitu i wiązane głównie ze społecznościami kultur wstęgowych (por. np. R. Grygiel 1976; 2004; 2008), jednak spotykane są także wśród materiałów mających młodszą metrykę. Zbliżone formy siekier identyfikowane z kulturami wstęgowymi odkryto np. w trakcie badań ratowniczych na autostradzie A1 w Kruszynie, pow. Włocławek (W. Siciński, D. K. Płaza, P. Papiernik 2016, ryc. 60:9; 73:12), Smółsku st. 2/10 (B. Muzolf, P. Muzolf 2011, ryc. 41:4) oraz w Radziejowie Kujawskim stanowisko 5 (L. Gabałówna, 1963, tab. XVIII:9). Niewielką siekierkę odkryto również pod-

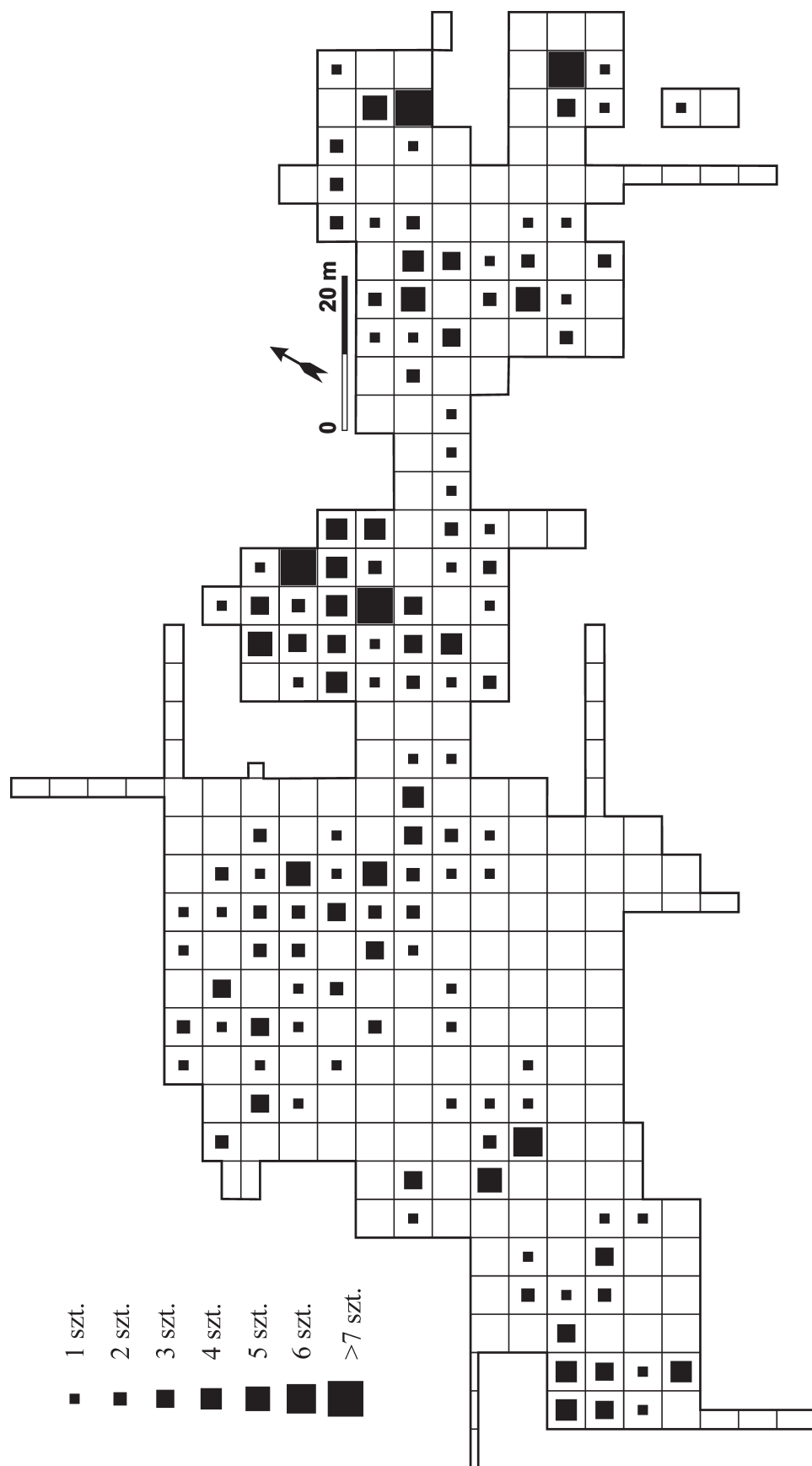

Fig. 264. Redecz Krukowy, site 20, district of Włocławek, province of Kuyavia-Pomerania. Spatial distribution of flint tools.

Ryc. 264. Redecz Krukowy, stan. 20, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Rozkład przestrzenny narzędzi kamiennych.

czas badań ratowniczych na wielokulturowym stanowisku 3 w Ludwinowie w materiałach wiązanych z grubą brzesko-kujawską kulturą lendzielskiej (I. Marchelak, A. Nierychlewska, I. Nowak, P. Papiernik 2017, tab. 59:7). Pozostałe siekiery wykonane zostały z kwarcytu (odc. 90, warstwa IV), diorytoidu (odc. 145, warstwa III; odc. 228 warstwa orna) oraz amfibolitu (odc. 27 warstwa orna; odc. 228 warstwa I). Niestety stan zachowania niektórych egzemplarzy uniemożliwia precyzyjną analizę. W przypadku dobrze zachowanych siekier można stwierdzić, że reprezentują typ popularnych w środkowym i późnym neolicie narzędzi. Wykonane zostały z łatwo dostępnego wówczas w okolicy surowca narzutowego. Można je zapewne wiązać z osadnictwem kultury pucharów lejkowatych w młodszych fazach jej funkcjonowania. Analogie stanowić mogą siekiery odkryte w Wolicy Nowej, stanowisko 1, Nowym Młynie stanowisko 6 oraz w oddalonych zaledwie o 2,5 km na północny-wchód od Redcza Krukowego Ostonkach stanowisko 2 (R. Grygiel 2016, ryc. 167: 6; ryc. 305: 3; ryc. 406: 12, 13).

Dzięki zastosowaniu metody przesiewania całego osadu udało się pozyskać zabytki, które przy zastosowaniu tradycyjnych sposobów eksploracji mogły być nieuchwytnie. Takim przykładem, może być tu niewielki paciorek wykonany z piaskowca odkryty w obrębie II warstwy mechanicznej w odcinku 151 (tablica 312:6). Posiada rurkowaty kształt o wymiarach 15×7 mm i asymetrycznie umiejscowiony otwór. Ozdoba być może stanowi naśladownictwo paciorków bursztynowych.

Wyjątkowym znaleziskiem jest odkryta w IV warstwie mechanicznej w obrębie odcinka 232 kamienna zawieszka (tablica 314:5). Przedmiot wykonany z gezy posiada trapezowaty kształt i ma 4,5 cm długości. W górnej części zlokalizowany jest niewielki otwór o średnicy 4 mm. Analiza petrograficzna identyfikuje przedmiot jako skamielinę. Nosi ona jednak wyraźne ślady obróbki, szczególnie w części przy otworze. Brak jest niestety bliższych analogii w tej kategorii zabytków, być może również w tym przypadku odkryty przedmiot miał imitować formy bursztynowe?.

Ciekawą formę zabytków tworzy grupa niewielkich kamiennych przedmiotów, wstępnie uznanych za czopy wiertnicze. Specjalistyczne badania wykluczyły jednak taką genezę ich powstania i kwalifikuje je jako formy naturalne. Ponieważ odkryte zostały głównie w warstwie ornej, I i III wydaje się, że na stanowisko dostały się w sposób intencjonalny. Odkryte na dwóch egzemplarzach ślady gładzenia wskazują, że społeczności pradziejowe wykorzystywały je jako formę niewielkich gładzików.

Dużą liczbę zabytków kamiennych odkrytych na stanowisku stanowią różnej wielkości rozcieracze, tłuki i gładziki. Były to głównie formy otoczkowe, noszące wyraźne ślady użytkowania. Do tego typu narzędzi wykorzystywano lokalny mocno zróżnicowany surowiec narzutowy. Najliczniej reprezentowany jest zestaw narzędzi wykonany z piaskowca i amfibolitu. Wykonane z niego przedmioty najczęściej wykorzystywano jako skrobaki, gładziki i rozcieracze. Jako te ostatnie dobrze sprawdzały się także granitoidy oraz granulity ze względu na duży współczynnik twardości. Z lokalnego surowca chętnie wykorzystywano również doleryty, z których w wyniku łupania stosunkowo łatwo otrzymać przedmioty o ostrych krawędziach. Ze względu na dobrą podatność na obróbkę najczęściej wykorzystywano je jako skrobaki, być może np. w procesie mizdrowania skór. Wspomniane wyżej narzędzia są powszechnie występującymi formami na wielu stanowiskach o różnej chronologii. Z tego też powodu precyzyjne określenie chronologii jest utrudnione. Niemniej analizując rozprzerzenie narzędzi kamiennych na stanowisku można zauważyć, że największe ich koncentracje pokrywają się z poszczególnymi skupieniami materiałów kultury pucharów lejkowatych (por. ryc. 147 i 264). Z tego też powodu można przypuszczać, że większość pozyskanego inwentarza kamiennego można łączyć z tą właśnie jednostką kulturową. Wyjątkiem może być tu jedynie centralna część badanego obszaru, gdzie nałożyło się na siebie kilka horyzontów chronologicznych. W tej sytuacji niewykluczone, że część inwentarza kamiennego w obrębie skupień 4A i 4B KPL może posiadać młodszą metrykę i być łączona z penetracją tego terenu przez społeczności późno neolityczne lub wczesno-

Ryc. 265. Redecz Krukowy, stan. 20, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Wybrane zabytki kamienne. A: czop wiertniczy; B, C: siekiery; D: topór, E: żarno. A – odc. 80, WM I; B – odc. 31, warstwa orna; C – odc. 48, warstwa orna; D – odc. 53, warstwa orna, E – odc. 10, warstwa orna.

Fig. 265. Redecz Krukowy, site 20, district of Włocławek, province of Kuyavia-Pomerania. Selected flint artefacts. A: conical core drill (from stone axe); B, C, D: axes; E: quern. A – section 80, mechanical layer I; B – section 31, arable layer; C – section 48, arable layer; D – section 53, arable layer; E – section 10, arable layer.

brązowe. Przedmioty kamienne wykorzystywane jako gładziki czy rozcieracze wystąpiły głównie w zachodniej i centralnej części stanowiska. Ich obecność w warstwach mechanicznych II–IV może wskazywać na wykorzystywanie je głównie przez ludność neolityczną w tym przede wszystkim kulturę pucharów lejkowatych. Do tego celu wybierano głównie niewielkie, okrągłe kamienie o średnicy 4–8 cm (tablica 310: 3–6). Analogiczną sytuację obserwujemy w przypadku narzędzi określonych jako skrobaki. Większość z nich odkryto w zachodniej i centralnej części badanego obszaru a rejestracja ich głównie w warstwach II–III pozwala określić ich chronologię na młodszą epokę kamienia. Nieliczne egzemplarze odkryte w niższych poziomach (V i VI) można łączyć z pobytem na tym obszarze społeczności mezolitycznych. Ta kategoria przedmiotów kamiennych jest licznie reprezentowana na wielu pradziejowych stanowiskach archeologicznych. Różnej wielkości rozcieracze, gładziki i tłuki zarejestrowano np. na stanowisku 1 w Wolicy Nowej oraz Nowy Młyn stanowisko 6 (R. Grygiel 2016, ryc. 167: 5; ryc. 246: 4–6). W odcinku 219 odkryto dwa duże kamienie, które pełniły zapewne funkcję żarna (tablica 313: 1–2). Obydwa egzemplarze mające ponad 20 cm długości posiadające jedną z powierzchni noszącą wyraźne ślady użytkowania. Zlokalizowane były w obiekcie 54, który jest najprawdopodobniej grobem kultury amfor kulistych wkopanym w nasyp grobowca kujawskiego. Opisane egzemplarze mogły być częścią zniszczonej obstawy kamiennej. Podobna sytuacja wystąpiła m.in. na stanowiskach w miejscowości Tupadły i Łysina, gdzie w elementach konstrukcji grobów odkryto tego typu formy (A. Koško, 1979, s. 40). Wątpliwości w kwestii chronologii nie ma w przypadku kamienia żarnowego odkrytego w obrębie odcinka 10 (tablica 310:1), czyli miejscu największego nasycenia materiałów ceramicznych kultury pucharów lejkowatych. Pomimo odkrycia go w warstwie ornej jego przynależność do tej kultury nie powinna budzić większych wątpliwości. Zarówno płaskie jak i nieckowate żarna są dość licznie odkrywane na stanowiskach neolitycznych (T. Wiślański 1979a, s. 231). Przykładem mogą być żarna zarejestrowane na stanowiskach w Ostórkach i Wolicy Nowej (R. Grygiel 2016, ryc. 179: 3; ryc. 424: 2). Również w obiekcie 38 łączonym z kulturą amfor kulistych odkryto dużą nieckowatą formę kamienną, która była wykorzystywana jako żarno (tablica 312: 3). W ten sam sposób zapewne użytkowano także kamień odkryty w obrębie odcinka 274 w obiekcie 79, który stanowi relikty grobu datowanego na późny neolit i wiązane z kulturą ceramiki sznurowej (tablica 314:3).

